

Москаленко В. С.,
студентка факультету права та лінгвістики
Білоцерківського національного аграрного університету

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

A THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE UKRAINIAN LEGISLATION IN ANTI-HUMAN-TRAFFICKING

У статті здійснено теоретико-правовий аналіз українського законодавства у сфері протидії торгівлі людьми, розглянуто недоліки та прогалини, які існують у ньому. Окреслено напрями вдосконалення законодавства з метою протидії торгівлі людьми та покращення правового захисту людини, яка постраждала від торгівлі людьми. Пропонується розробити та прийняти нові, більш дієві правові норми, які повинні міститись, у першу чергу, в національному законодавстві.

Ключові слова: протидія торгівлі людьми, злочин, торгівля людьми, жертва торгівлі людьми, посягання на свободу людини.

В статье проведен теоретико-правовой анализ украинского законодательства в сфере противодействия торговли людьми, рассмотрены недостатки и пробелы, которые существуют в нем. Определены направления усовершенствования законодательства с целью противодействия торговле людьми и улучшения правовой защиты людей, пострадавших от торговли людьми. Предлагается разработать и принять новые, более действенные правовые нормы, которые должны будут содержаться, в первую очередь, в национальном законодательстве.

Ключевые слова: противодействие торговле людьми, преступление, торговля людьми, жертва торговли людьми, посягательство на свободу человека.

The article provides a theoretical and legal analysis of the Ukrainian legislation in anti-human-trafficking and addresses the shortcomings and gaps therein. The article identifies the areas for improving legislation in anti-human-trafficking and legal remedies of a person who has suffered from human trafficking. It is proposed to develop and adopt new, more effective legal regulations which should be contained primarily in national legislation.

Key words: anti-human-trafficking, crime, human trafficking, victims of trafficking.

Торгівля людьми – це явище, яке посягає на цілий ряд фундаментальних прав людини і громадянині та має глибоке суспільно-історичне коріння. Незважаючи на багаторічні спроби міжнародної спільноти вирішити проблему торгівлі людьми, ця проблема залишається актуальною і продовжує збільшувати свій масштаб.

Проблеми торгівлі людьми – це проблеми взаємопов'язані, багатовимірні та багатогранні, інтернаціональні, тому потребують комплексного підходу до їх вирішення, узгоджених дій науковців у різних сферах знань, зусиль законодавців, політиків і державних службовців, координації з боку міжнародних організацій, організованої співпраці неурядових організацій, спільних заходів правоохоронних органів та громадськості. Взаємодія у вирішенні цих проблем повинна будуватись на певних загальних засадах, які б стали підґрунтам для подальшого визначення механізмів, конкретних процедур і гарантій протидії цим явищам. Попри значні напрацювання зарубіжних та українських учених, законодавство в цій сфері залишається недосконалім та іноді недієвим, оскільки торгівля людьми не лише збільшує свої масштаби, а й набуває нових форм. Тому слід прагнути до розробки та прийняття нових більш дієвих правових норм, які повинні міститись в національному законодавстві. Лише в такому разі можна буде розробляти заходи спрямовані на протидію торгівлі людьми та захист людей, які стали її жертвами.

Мета даної статті – проаналізувати українське законодавство у сфері протидії торгівлі людьми, розглянути недоліки та прогалини, які, на наш погляд, існують у ньому, з метою запобігання і протидії торгівлі людьми.

Основними завданнями, які ставляться при цьому, є: характеристика сучасного стану і тенденцій торгівлі людьми в Україні; здійснення теоретико-правового аналізу Закону України «Про протидію торгівлі людьми»; виявлення недоліків та слабких моментів даного Закону, окреслення напрямів його вдосконалення та значення для протидії торгівлі людьми, що призведе до покращення правового захисту людини, яка постраждала від торгівлі людьми.

Глибоке теоретико-правове осмислення даної проблеми покликане позитивно вплинути на існуюче чинне законодавство в цій сфері та розробку нових нормативно-правових актів, що дозволить більш ефективно здійснювати заходи щодо попередження й припинення проправних посягань на свободу людини та здійснювати кращий захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми.

Науково-теоретичне і практичне значення даної статті полягає в тому, що вона може бути використана в законодавчій діяльності з метою вдосконалення правового захисту людини, яка постраждала від торгівлі людьми; в нормотворчій та правозастосовчій діяльності державних органів, а також органів місцевого самоврядування з метою покращання стану захисту свободи людини та підвищення ефек-

тивності протидії торгівлі людьми; в просвітницьких заходах, спрямованих на захист людини від продажу.

Торгівля людьми є характерною рисою не тільки давнього рабовласницького, але й сучасного суспільства. Це явище – не просто пережиток минулого, адже, модернізуючись, воно стало невід'ємною частиною сучасної світової економіки. Як зазначає А. Казанцев [І: 118], великий розрив у народжуваності та рівнях доходів населення в розвинутих країнах та тих, що розвиваються, створює передумови для перетікання робочої сили з першої групи країн у другу. Влада багатьох розвинутих країн намагається обмежити цей процес, намагаючись не перетворити його в нашестя більшості світового населення на зони проживання «золотого мільярда».

Торгівля людьми є особливо тяжким і поширеним злочином, який знаходиться на третьому місці після торгівлі наркотичними засобами та зброєю. Україна є країною-постачальником живого товару до багатьох інших держав, оскільки економічні умови, рівень життя, пошук легкої та більш оплачуваної роботи завжди штовхає людей на необдумані вчинки, внаслідок яких можна потрапити в торгову кабалу.

За інформацією Міністерства внутрішніх справ України, протягом I півріччя 2015 року органами внутрішніх справ зареєстровано 80 кримінальних злочинів, передбачених ст. 149 КК України (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини), що на 51% більше, ніж у 2014 році [2]. У січні-червні 2016 р. Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні виявило 491 особу, яка постраждала від торгівлі людьми з метою трудової та сексуальної експлуатації в 13 країнах.

Російська Федерація залишається основною країною призначення для торгівлі людьми з України – 68% постраждалих осіб, які звернулися по допомогу до МОМ у першому півріччі 2016 року, повернулися саме із цієї країни (64% у 2015 році, 77% у 2013–2014 рр.). На другому місці – країни-члени Європейського Союзу, звідки повернулося 17% постраждалих осіб (20% у 2015 р., 15% у 2014 р.), з них понад 80% постраждали в Польщі. Інші країни призначення в 2016 р.: Туреччина, ОАЕ, Ізраїль, Молдова та Білорусь. Значна кількість тих, хто постраждав від внутрішньої торгівлі людьми у 2016 році, піддавались експлуатації на території Автономної Республіки Крим. Як і в попередні роки, більшість постраждалих осіб, які звернулися до МОМ у січні-червні 2016 р., зазнали трудової експлуатації (93%, у порівнянні з 91% у 2015 та 2014 роках, 89% у 2013 р.) [3].

А станом на грудень 2016 року кількість виявлених постраждалих від торгівлі людьми становила вже 1151 осіб [4].

Новий вид експлуатації, що привернув увагу Представництва МОМ в Україні в 2016 році, – це торгівля людьми з метою використання в перевезенні наркотичних речовин.

За офіційними даними Національної поліції України, навіть у 2017 році вже було зареєстровано відкриття кримінальних проваджень із даної статті. Новини так і висвітлюють події, пов’язані із

цією проблематикою: «Затримали групу торговців людьми, які впродовж року перевозяли громадян України через Державний кордон до Федеративної Республіки Бразилія та Королівства Таїланд із метою втягнення їх у злочинну діяльність, пов’язану з незаконним перевезенням наркотиків (25.01.2017 р.)», «На Чернігівщині поліція перекрила потужний канал торгівлі людьми до Китаю (8.02.2017 р.)», «Незаконну діяльність, пов’язану із сексуальною експлуатацією жінок закордоном, припинили працівниками відділу боротьби зі злочинами, пов’язаними з торгівлею людьми Полтавської області (19.02.2017 р.)». І це далеко ще не повний перелік вже зафікованих, викритих і ліквідованих злочинів у новому році [5].

Усвідомлюючи те, що на державному рівні повинна здійснюватись політика підтримки людини, яка потенційно може стати жертвою даного виду злочинів, український уряд робить певні кроки в цьому напрямку. Зокрема, із цією метою Кабінет Міністрів України своєю постановою від 24 лютого 2016 року № 111 схвалив Державну соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2020 року, були внесені зміни до Закону України «Про протидію торгівлі людьми», діють норми Кримінального кодексу України (зокрема мова йде про ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини»).

Таким чином, спостерігаємо ситуацію, в якій при значній кількості чинних нормативних актів дієво протидіяти торгівлі людьми не надається можливим, що дає підстави говорити про недосконалість або ж недієвість окремих правових норм. Тому вважаємо за необхідне вдатись до аналізу Закону України «Про протидію торгівлі людьми» як до основного нормативного акту, який покликаний не лише притягувати до відповідальності винних осіб, а й захищати постраждалих від цього діяння осіб.

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» дає чітке визначення поняття «торгівля людьми». У відповідності до нього це здійснення незаконної угоди, об’єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, в тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [1, ст. 1].

Заслуговує на увагу п. 3 статті 3 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»: «У разі якщо вік особи не визначений і є підстави вважати, що ця особа – дитина, вона вважається дитиною і її надається спеціальний захист до встановлення її віку». Проте ніде не вказується, який саме спеціальний захист передбачається законом у цьому випадку. Людина не може чітко розуміти, які заходи будуть застосовані, аби вона почувалася в безпеці. Пропоную доповнити статтю більш конкретизованим варіантом, що матиме вигляд: «У разі якщо вік особи

не визначений і є підстави вважати, що ця особа – дитина, вона вважається дитиною і їй надається спеціальний захист до встановлення її віку у вигляді: нагляду правоохоронними органами або уповноваженими ними особами; поміщення такої дитини в реабілітаційні центри». У такому випадку постраждалі діти та їх батьки чітко розумітимуть, чи достатній рівень безпеки їм забезпечено законом та будуть мати можливість вимагати застосування даних спеціальних заходів як своїх законних прав у відповідності до чинного Закону України.

Наступне, на що звертаємо увагу, – це розмите поняття грошової виплати. Воно є завжди дуже тонким питанням і вимагає чіткої конкретики. Звісно ж, постраждалій від цього злочину людині хотілося б отримати певну матеріальну допомогу від держави, оскільки після таких випадків нерідко вони опиняються без підтримки, без домівки, без друзів і рідних, які від них відмовляються (особливо, якщо ця особа була задіяна у сфері сексуальних послуг чи порнографічної діяльності), без роботи, без коштів і не виключено, що їм необхідний цикл лікування, який також вимагає чималих грошових вкладень. Тому звертаємося до статті 6 Закону України: «Про протидію торгівлі людьми»: «Кабінет Міністрів України встановлює порядок виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми». На нашу думку, слід законодавчу визначити суму, що надаватиметься таким людям, а саме: «Кабінет Міністрів України встановлює порядок виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, в розмірі двох прожиткових мінімумів». У такому випадку всі постраждалі матимуть чітке поняття про те, яку стала суму вони можуть отримати у вигляді державної допомоги, і це не залежатиме ні від тяжкості наслідків злочину, ні від терміну перебування в такому полоні, ні від статусу особи до потрапляння у сферу торгівлі людьми, ні від її пільг чи інших факторів.

Ще одна норма Закону України «Про протидію торгівлі людьми», зокрема пункт 3 статті 15, викликає інтерес для дослідження: «Загальний строк проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, не може перевищувати місячний строк із дня проведення співбесіди з особою в місцевій державній адміністрації». Перше питання, яке відразу ж виникає: «А що ж робити, якщо людина настільки постраждала під час періоду перебування в полоні, що не може нормально чітко розмовляти чи висловлювати свою думку? Або ж у неї зник голос на підставі сильних нервових зривів чи душевних хвилювань? А можливо, в неї часткова амнезія внаслідок застосування до неї фізичного насильства, і так відразу відповіді вона дати не може?». Такі фактори не враховані законодавцем, але їх не можна не брати до уваги. Тому вважаю, що було б доцільно вказати: «Загальний строк проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, не може перевищувати місячний строк із дня проведення співбесіди

з особою в місцевій державній адміністрації. Строк може бути продовжений з урахуванням настання тяжких наслідків в особи, що постраждала від торгівлі людьми, до моменту їх зникнення чи послачення до рівня, коли особа може давати правдиві свідчення щодо вчиненого проти неї злочину».

Не виключенням став пункт 5 статті 15 даного Закону: «Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлюється на строк до двох років. Строк дії статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, може бути продовжено за обґрунтованим поданням місцевої державної адміністрації не більш як на один рік». Чому саме такий термін законодавець вважає доречним? І чи можливо особі отримати, з урахуванням тяжких наслідків, ряд пільг, що діятимуть на протязі її життя? Вважаю, що до формулювання статті доречно додати такі зміни: «Строк дії статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, може бути продовжено за обґрунтованим поданням місцевої адміністрації не більш як на один рік. Статус особи, постраждалої від торгівлі людьми, може бути присвоєно пожиттєво, за умови, якщо така особа відноситься до категорії: 1. Батько/мати багатодітної сім'ї; 2. Отримали тяжкі наслідки в результаті торгівлі людьми (інвалідність, втрату мови, слуху, зору, розумові відхилення, невиліковну хворобу); 3. Єдиний годувальник в сім'ї втратив функцію чи орган, внаслідок чого не може більше заробляти кошти».

Крім цього, в жодному нормативному акті не зазначається про переваги статусу особи, що постраждала від торгівлі людьми. Ані в Законі України «Про протидію торгівлі людьми», ані в Постанові Кабінету Міністрів України «Про порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми», яке також є джерелом даного питання. В останньому лише вказуються підстави для присвоєння такого звання та той факт, що він має право на одержання одноразової матеріальної допомоги у встановленому законодавством порядку [6]. Оскільки законодавець не надає роз'яснень цієї норми, то ми не можемо чітко розуміти, чи буде подальше життя з подібним статусом мати певні полегшення чи переваги для такої особи або її сім'ї, чи буде це взагалі враховано, і якщо названий статус не буде приносити жодної користі, тому що жодним законодавчим актом не прописано такого зобов'язання, то яким тоді чином постраждалому відстоювати свої права? Чи матиме це законну силу?

Тому пропоную уточнити зміст вказаної норми: «Статус особи, постраждалої від торгівлі людьми, надає такі особі: 1. Пільгу на сплату житловокомунальних послуг у розмірі 10%; 2. Забезпечення допомоги держави в офіційному працевлаштуванні або поновленні на попередній посаді, на якій людина працювала до полону; 3. Пільгу на проїзд у громадському транспорті (окрім таксі або приміських транспортних засобах) у розмірі 50%; 4. Допомогу держави на лікування, якщо протиправна дія стосовно неї викликала серйозне захворювання, у вигляді часткової сплати коштів, у залежності від тяжкості

та тривалості лікування, або забезпечення медикаментами, що не перебувають у вільному обороті».

Іще одним моментом Закону, що викликає інтерес є п. 1 ст. 23, який вказує на надання загальної допомоги, але не роз'яснює, що мається на увазі. Вважаю, що доречно було б зазначити вичерпний перелік можливих заходів. Беручи до уваги ст. 12 Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, в якій йде мова про вживання законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними для допомоги жертвам в їхній фізичній, психологічній та соціальній реабілітації, можна запропонувати зазначити: «Держава надає допомогу дитині, а саме матеріальну, психологічну, соціальну та медичну, відповідно до ст. 12 Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії людьми, з моменту, коли з'явилися підстави вважати, що вона постраждала від торгівлі дітьми, і до повного завершення реабілітації дитини» [7].

Підсумовуючи вищевикладене, хочемо зазначити, що торгівля людьми – це діяння, яке посягає на свободу, конституційні права і недоторканність

людини. Українська держава як країна-донор має певні труднощі у сфері попередження даного виду злочинів, оскільки громадська думка не завжди готова сприймати жертв торгівлі людьми як адресатів різних видів соціальної допомоги. Як зазначає у своєму аналітичному огляді наукових статей із проблем протидії торгівлі людьми Н.А. Орловська, в них найчастіше бачать невдахи, які намагаються вирішити свої проблеми за рахунок суспільства (звичайно, слід враховувати і такі випадки, та вони не змінюють загальної тенденції), однак значна кількість фактів говорить про те, що найбільш незахищенні жертви злочинів – це люди, які стали предметом протиправних актів продажу [I: 207].

З метою попередження та недопущення таких діянь держава повинна мати чітке, конкретне законодавче визначення тих норм, які не лише будуть спрямовані на протидію цьому явищу, а й захищати осіб, які стали жертвами цього виду злочинів. Громадяни мають бути впевнені у своїй захищеності законом на рівні держави в будь-яких питаннях, особливо якщо вони стосуються їх прав і свобод.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 №3739-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.
2. Міжнародно науково-практичний симпозіум «Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми». – Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2016 [Електронний ресурс].
3. Міжнародна організація з міграції «Торгівля людьми в Україні – огляд ситуації, червень 2016 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://stoptrafficking.org/sites/default/files/mom/documents/CT_situation%20analysis%20JUN%202016%20UKR.pdf.
4. Міжнародна організація з міграції. Агенство ООН з питань міграції. «Протидія торгівлі людьми. Статистика МОМ станом на 31 грудня 2016 р.».
5. Офіційний сайт Національної поліції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.npu.gov.ua/ru/>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми» від 23.05.2012р. №417, Київ [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/417-2012-%D0%BF>.
7. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. – ратифіковано Законом № 2530-VI (2530-17) від 21.09.2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_858.
8. Орловская Н.А. Аналитический обзор № 5 научных статей по проблемам противодействия торговле людьми / Н.А. Орловская // Crime.a Лаборатория; Одесский информационно-аналитический центр по изучению организованной преступности и коррупции при Одесской национальной юридической академии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inter-criminology.org.ua/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=456>.